

Komentari na bijeli papir-

Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025

UVOD

1. Ove bilješke predstavljaju rezime nalaza pregleda koji je uporedio sadržinu Bijelog papira o strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2025. (iz novembra 2007.) sa Predlogom istog dokumenta (Zeleni papir, iz juna 2007). Oba izvještaja uradio je za Vladu Crne Gore Institut za istraživanje u energetici, ekologiji i tehnologiji (IREET).
2. Tekst koji nije osjenčen predstavlja ili direktan citat iz objavljenih izvora (pisan italicom) ili je objektivan rezime sadržine Bijelog papira.
3. Komentari na sadržinu Bijelog papira o energetici osjenčeni su sivom bojom.

REZIME NALAZA

Uvod (Strana 4)

2. U Bijelom papiru o energetici navodi se:

Strategija, kao jedan od najviših pravnih akata, takođe ima ključnu razvojnu dimenziju u okviru Crne Gore, u definisanju njenog prostornog razvoja, kreiranju uslova za održivi razvoj ekološke države, postizanju najšireg konsenzusa za njeno usvajanje i implementaciju, kao i u domenu energetike i ekonomije kao važnim komponentama rasta BDP-a

Komentar 1: Status Bijelog dokumenta, na način kako je opisan, nije u skladu sa stavom same Vlade da uloga definisanja prostornog razvoja Crne Gore spada u domen Nacionalnog prostornog plana kao 'drugog najvažnijeg državnog dokumenta poslije Ustava'. (Vidite zvanično saopštenje za štampu u daljem tekstu)

Polazeći od osnovnih strateških ciljeva, Vlada Crne Gore, na današnjoj sjednici kojom je predsjedavao predsjednik Željko Šturanović, utvrdila je Predlog prostornog plana Crne Gore do 2020. godine. Imajući u vidu da se radi o najznačajnijem državnom aktu poslije Ustava, kao i vrlo složeni proces njegove izrade u koji su bile uključene brojne institucije, Vlada je pružila punu podršku konačnoj verziji Predloga, kojim je postignut maksimalan balans između objektivnih potreba ubrzanog ekonomskog razvoja i zaštite životne sredine i kulturne baštine. Donošenjem Prostornog plana biće omogućeno racionalno korišćenje prirodnih resursa Crne Gore, u skladu sa principima uravnoteženog održivog razvoja...

Sajt Vlade: *Biro za odnose sa javnoscu 27. dec 2007. 19:00*

Komentar 2: Izjava da Strategija energetike pruža uslove za održivi razvoj ekološke države samo je djelimično tačna. Ona takođe podržava predloge za izgradnju velikih hidroelektrana koji su potencijalno u konfliktu sa statusom

države kao ekološke države i mogu imati loš uticaj u smislu socijalnog dobrostanja i ekonomskih troškova.

Glavne strateške obaveze (strana 6)

3. Uvedene su tri nove obaveze. To su:

- (6) *Sigurno, bezbjedno, pouzdano i kvalitetno snabdijevanje potrošača energijom po realnim cijenama,*
- (15) *Izrada sistema prirodnog gasa (uključujući izgradnju regionalnih gasovoda, terminala za prijem tečnog prirodnog gasa i postrojenja za korišćenje prirodnog gasa.*
- (26) *Obezbjeđenje socijalne zaštite u procesu promjena u sektoru energetike koje bi mogle uticati na socijalni položaj pojedinih segemenata društva.*

Komentar 3: Uvođenje obaveza 6 i 26 jednostavno potvrđuje elemente strategije koji su bili uključeni u Finalni predlog Zelenog papira. Međutim, uključivanje nove obaveze (15) vezano za razvoj Prirodnog gasa predstavlja veliku promjenu naglaska koja nije postojala u prethodnoj analizi u Zelenom papiru. Ona odražava nedavne odluke Vlade koje su donijete od izrade Zelenog papira od strane IREET-a. Međutim, s obzirom na prirodu ugovora koji je potpisan od strane Grne Gore o međunarodnoj saradnji jasno je da su ta pitanja predmet diskusije već neko vrijeme i iznenađujuće je da je Zeleni papir bio tako loše informisan.

4. Sljedeće strateške obaveze koje su se pojavile u Zelenom papiru proširene su.

- (9) *... 'Pored toga, postoji mogućnost izgradnje TE Berane ako se dokaže da je investicija ekonomski profitabilna'.*
- (20) *Postizanje dogovora sa susjednim zemljama i planiranje novih delekovoda za interkonekciju radi povezivanja sa ovim zemljama.*

Komentar 4: Upućivanje na izgradnju termoelektrane u Beranama – ako se dokaže da je investicija ekonomična je iznenađujuće s obzirom na to da bi ovaj uslov trebalo da se primjenjuje na sva predložena postrojenja za proizvodnju energije u strategiji. (Saopštenja za štampu o tenderskom procesu za prodaju insolventnog preduzeća u Beranama ukazuju na to da su budući kupci predlagali izgradnju TE od 100-500 MW). Uspješni ponuđač predložio je da izgradi elektranu od 100MW.

Komentar 5: Planirana interkonekcija sa susjednim zemljama u skladu je sa Sporazumom o energetske zajednici, ali može imati socijalne, ekonomske i ekološke implikacije koje bi trebalo procijeniti kroz stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu (SEA) u skladu sa ESPOO konvencijom o prekograničnim uticajima.

(4) Pozadina izrade Strategije (Strana 8)

4.1 Institucionalno okruženje

5. Ovaj dio nije mijenjan

4.2 Regulatorno okruženje

6. Dodat je tekst o osnivanju Regulatorne agencije za energetiku.

4.3 Domaće zakonodavstvo i regulativa

7. Najveći dio ovog dijela nije mijenjan. Međutim, na kraju je dodata značajna dodatna klauzula u kojoj se navodi:

'Pošto se Prostorni plan Republike Crne Gore do 2025. i Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025. skoro istovremeno donose, ova dokumenta treba uskladiti.'

Komentar 6: Princip usklađenosti osnovni je zahtjev crnogorskog zakona. Krajnje je iznenađujuće da ova dva dokumenta nisu usklađena već tokom njihove izrade, posebno s obzirom na to da po zakonu Strategija razvoja energetike treba da odgovori na strateški okvir kreiran Prostornim planom.

Komentar 7: Nije jasno kako će se sada uraditi potrebne izmjene Strategije razvoja energetike kako bi se osiguralo da je ona usklađena sa Prostornim planom (vidite takođe komentare 1 i 2).

4.4 Relevantna međunarodna regulativa

8. Ovaj dio uvodi se sljedećim novim pasusom:

'Usklađivanje regulative vezane za razvoj energetske sektora Crne Gore u velikoj mjeri je realizovano tokom procesa definisanja ove strategije, stoga se može potvrditi da je Strategija zasnovana na regulativama EU i kontinuitetu usklađivanja crnogorske regulative sa regulativom EU.'

Komentar 8: Gore navedenu izjavu treba čitati u kontekstu Komentara 5, 6 i 7. Posebna analiza načina na koji su ključna pitanja energetike tretirana u Nacionalnom prostornom planu (Predlog objavljen decembra 2007.) pokazuje da postoji veliki broj vladinih politika o očuvanju energije, izboru lokacija i zaštiti životne sredine koje se tiču proizvodnje hidroelektrične energije koje nisu razmatrane prilikom pripreme Bijelog papira energetike. Relevantni dio Prostornog plana dat je u Aneksu I ovog dokumenta.

Komentar 9: U strategiji nema dokaza da su uzeti u obzir zahtjevi Okvirne direktive o vodama.

9. Upućuje se ponovo na Odluku o rokovima za kvalifikovane klijente, obaveze implementacije obnovljivih izvora energije i biogoriva, i postizanje sigurnog snabdijevanja u skladu sa Savjetom ministara Energetske zajednice iz juna 2007. Takođe se upućuje na Direktivu i regulative o prirodnom gasu.

Komentar 10: Ove izmjene su uglavnom proceduralne, osim upućivanja na Prirodni gas (vidite Komentar 3).

Evropska dimenzija crnogorskog sektora energetike

10. U ovom dijelu nisu vršene izmjene.

5 Energetski sektor Crne Gore u periodu 1990-2006. (Strana 12)

5.1 Karakteristike sektora energetike

11. Ovaj dodatni pasus navodi Zavod za statistiku Crne Gore koji kaže da su podaci o sektoru energetike u Crnoj Gori ograničeni. Udio proizvodnje električne energije iznosio je 23% ukupne industrijske proizvodnje i na njega je otpadalo 4.6% BDP-a 2005.

5.2 Pozicija sektora energetike u privredi

12. Dodati su podaci o ekonomskom učinku Crne Gore u 2006. i u prvoj polovini 2007. Navodi se da je ostvareni napredak u skladu sa ranijim projekcijama pri čemu se koristi 2003. kao osnovna godina. Prema tome *'moguća neusaglašenost podataka ne utiče na preporuke date u Strategiji'*.

Komentar 11: Mada su promjene relativno male, čini se da ima nekonsistentnosti između podataka u Zelenom i Bijelom papiru što umanjuje povjerenje u analizu

Komentar 12: U Bijelom papiru nema diskusije o potencijalnom značaju oporavka energetike nabolje od postojećeg postrojenja (95.5 MW), većeg doprinosa malih hidroelektrana (sa 30 na 80 MW, ili dodavanja <nove energije vjetra/solarne/biomase/iz otpada > obnovljivih izvora (sa 30 na 75MW). Ukupno, ovi dodatni izvori energije iznosili bi 190.5MW, a ovo isključuje veliku vjerovatnoću termoelektrane od 100MW u Beranama. Ukupno 290.5 MW novog kapaciteta odnosi se samo na dodatne izvore koji su priznati bilo kao čvrsti elementi (190.5MW) ili vjerovatni (100 MW TE Berane) u okviru Strategije. Ovi dodaci strategiji premašuju kapacitet snage 4 HE na Morači (procijenjene na 208.4MW) za 80MW.

Komentar 13: Na osnovu dokaza predstavljenih u Strategiji, ukupna potrošnja energije vezano za srednjeročni rast BDP-a (na kojem je zasnovana razvojna strategija) mogla bi biti zadovoljena korišćenjem resursa Crne Gore i bez razvoja hidro resursa sistema rijeke Morače koji ima ekološke implikacije od međunarodnog značaja ili ugrožava bilo koje druge principe ili pretpostavke navedene u Strategiji. Ova pozicija bila bi postignuta čak i bez razmatranja opcije 1200 MW kombinovane energane na tečni prirodni gas u blizini Bara – ili drugih opcija konvencionalne termoelektrane na gas koje su u Strategiji odbačene (zato što kada je rađen predlog Zelenog papira

pretpostavljano je da ne bi bilo konekcija na međunarodne energetske cjevovode prije 2020).

5.3 Primarna proizvodnja energije

13. U ovom dijelu brojke su prepravljene, a tekst je redigovan. Brisano je upućivanje na varijabilnost proizvodnje hidro-električne energije između 35-65%. I dok se u konačnom predlogu koriste cifre zasnovane na prosječnom učinku između 1997-2004, Bijeli papir koristi 2006. da bi ukazao na domaću primarnu proizvodnju energije od 54% od ukupne primarne potrošnje energije ('energetska nezavisnost') u poređenju sa 69% kada je korišćen prosjek iz prethodnih 8 godina. Ukupna proizvodnja primarne energije sada je navedena (upotrebom Eurostat metodologije) kao 24.59 PJ u poređenju sa 43.34 PJ za ukupnu proizvodnju u 2003. kao što je pokazano u Zelenom papiru.

Komentar 14: Isključivanje brojki koje su vezane za varijabilnost snabdijevanja iz hidro-električnih izvora navodi na pogrešno shvatanje pouzdanosti energije iz ovog izvora. Ovaj stav pojačava i najnoviji izvještaj Međunarodnog panela o klimatskim promjenama koji se konkretno odnosi na rizike za proizvodnju hidro-energije u Jugoistočnoj Evropi.

5.4 Uvoz i izvoz energije

14. Prepravljene su cifre kako bi se pokazale niže stope rasta u potražnji za uvozom nafte i više stope za uvoz električne energije u periodu od 2005 do 2006.

Komentar 15: Zbog načina na koji su brojke prepravljene nije moguće uporediti učinak od 1997. Tvrdnja da je izvoz od 0.73 PJ u 2006. beznačajan (0.47PJ uglja i 0.26 PJ električne energije), treba uporediti sa istom informacijom datom u Zelenom papiru gdje je izvoz od 5.48 PJ u 2004. činilo 0.61 PJ (lignit i mrki ugalj) i 4.87 PJ električna energija.

5.5 Primarna i finalna potrošnja energije

15. Upućivanja u Zelenom papiru na finalnu potrošnju energije su izmijenjena.

U Zelenom papiru se navodi:

*'Ukupna **primarna potrošnja energije** u 2004. iznosila je 62.72 PJ (100%)'*

Sada se u istom dijelu Bijelog papira navodi:

'Ukupna primarna potrošnja energije u 2006. iznosila je 46.11 PJ(100%)'

Komentar 16: Pretpostavlja se da promjene treba da Strategiju energetike usklade sa Eurostat-om (mada se to ne kaže eksplicitno). Značajna posljedica je da ranija upućivanja na prenos električne energije između Crne Gore i Srbije koji je dat pod izvozom i uvozom nisu više uključena u ove rane diskusije o izvorima energije.

5.6 Ukupni energetske bilans

16. U Bijelom papiru se navodi:

'Doprinos ukupnom energetske bilansu Crne Gore daju hidro-energija, naftni derivati, uglj, drvo i drvni otpad, i uvezena električna energija. Postignuta je dobra raznovrsnost snabdijevanja jer na tri glavna oblika energije otpadaju jednaki dijelovi.'

Komentar 17: Ova izjava može potencijalno navesti na pogrešan zaključak iz dva razloga. Prvo, ona uključuje drvo i drvni otpad (na koji otpada samo 5.3% u smislu ukupne potrošnje primarne energije). Drugo, 'dobra raznovrsnost snabdijevanja' implicira pouzdanost što nije slučaj jer udio energije koji se dobija iz lignita i uglja i hidroelektrična energija u velikoj mjeri fluktuiira iz godine u godinu usljed klimatskih varijacija, a ova dva izvora obezbjeđuju najveći dio ukupne električne energije. Naftni derivati se uglavnom koriste za transport i grijanje.

17. Slika I ponovo je nacrtana kako bi se ilustrovala Ukupna primarna potrošnja energije i uključile brojke iz 2005 /2006, ali i dalje nosi naziv Ukupni energetske bilans RCG. Na osnovu informacija prikazanih u Slici I prosječne godišnje stope rasta potrošnje navedene su kao: ukupno, 3.7%; uglj, 3.0%; i hidroenergija 5.4%. Ovi prosjeci skrivaju godišnje fluktuacije koje su jasno izložene na samoj slici.

Komentar 18: Informacije o godišnjim stopama rasta mogle bi biti pravilne ako bi bile opisane kao 'pokretni, 'koji najbolje odgovaraju' ili 'logaritmički' prosjeci ali upućivanje na Sliku I pokazuje da su doprinosi hidro energije u 2002. u poređenju sa 2001. i 2005. u poređenju sa 2004, zapravo, promjene smjera trenda koje odražavaju razlike u učinku koje su vjerovatno rezultat fluktuacija u padavinama i raspoloživoj vodi.

5.7 Analiza bilansa električne energije

18. Ovo je novi dio koji pokazuje ono što je opisano kao relativno brz porast potrošnje električne energije u Crnoj Gori između 2003. i 2007. od 2.07% godišnje.
19. Tabela I: Bilans električne energije RCG u 2005. i 2006. nova je informacija.

5.8 Energetska efikasnost i gubici struje

20. Ovaj dio ostao je neizmijenjen ali je dodat kratak pasus u kome se novodi:

“Podaci o gubicima struje u prenosu i distribuciji u 2007. ulivaju nadu i smanjeni su ispod 20% zbog aktivnosti i mjera koje je preduzela EPCG”.

Komentar 19: Tvrdnja o gubicima energije kroz prenos i distribuciju navedena u Zelenom papiru opisana je kao ‘oko 850 GWh’, što predstavlja 14.9% bruto potrošnje EE prenosne mreže, što je izuzetno visok nivo gubitaka EE’. Ove cifre ponovljene su u Bijelom papiru. Stoga je teško protumačiti na šta se odnosi smanjenje od 20%.

5.9 Proizvodnja, prenos i distribucija struje

21. Vlasništvo vlade u Elektroprivredi Crne Gore (EPCG) navedeno je u Bijelom papiru kao 70.6%. Čini se da je ovo povećanje nivoa od ‘oko 68%’ navedenog u Zelenom papiru.

5.10 Snabdijevanje tečnim gasom

22. Ovaj dio ostaje neizmijenjen.

5.11 Proizvodnja toplote

23. Ovaj dio ostaje neizmijenjen

5.12 Glavni potrošači struje

24. Ovo je novi dio koji naglašava značaj Aluminijuma i rudnika boksita za nacionalnu ekonomiju (preko 21% BDP-a) u poređenju sa sektorom turizma 14% BDP-a. 47.3% ukupne bruto proizvodnje struje (uključujući gubitke) troše industrije sa direktnom vezom na 110 voltnu distribucionu mrežu udjeli su:
- KAP 42.5%
 - Željezara Niksic 4.2%, i
 - Željeznice CG 0.5%

Komentar 20: Bijeli papir (ili Nacionalni prostorni plan) ne uključuje diskusiju o uticaju mogućih promjena u nivou potražnje za strujom od strane teške industrije tokom narednih 18 godina. Postoje suprotstavljene navodi: predviđanje finalne potrošnje energije (7.4.3 Bijeli papir) navodi da ‘predviđa se značajna promjena u udjelu industrijskih sektora u ukupnom BDP-u industrije. Pretpostavlja se da će se proizvodnja nebojenih i obojenih metala značajno smanjiti’. Ovo je protivrječno komentaru datom tokom prezentacije Nacionalnog savjeta za održivi razvoj (dec. 2007.) da KAP povećava svoju godišnju proizvodnju sa 100,000 na 125,000 tona.

Trenutno, KAP ima dominantno mjesto u zahtjevima za električnom energijom Crne Gore i u potrebi da se zaštiti sigurnost snabdijevanja (vidite 10.8 u daljem tekstu). Takođe je značajno da je u dijelu 10.7 pažnja skrenuta na cilj da se: ‘Ne kasnije od kraja 2011, eliminiše bilo kakvo miješanje države u određivanje cijene za velike potrošače, zato što će od tog vremena ubuduće ovi potrošači biti u potpunosti prepušteni tržištu’.

5.13 Ekološki aspekti

25. Ovaj dio nije mijenjan.

U četvrtom pasusu se navodi:

'Na crnogorskoj teritoriji već se osjećaju efekti globalnog zagrijavanja, koji se reflektuju kroz duže periode suše i presušivanje vodotoka manjih i većih rijeka, koji imaju ozbiljne posljedice po biologiju rijeke i vodene tokove. Postoji potreba za posebno izgrađenim akumulacijama koje bi na odgovarajući način spriječile neželjene efekte globalnog zagrijavanja. Pozitivne efekte izgradnje akumulacija hidroelektrana treba razmatrati u ovom smislu.'

Komentar 21: Pitanje je da li dugoročna rješenja za globalne probleme klimatskih promjena treba da se oslanjaju na izgradnju akumulacija kao sredstvo dogovora na ekološke promjene u vodenim tokovima. Čini se da ovo ne bi bilo u skladu sa ciljevima Okvirne direktive za vode Evropske unije.

5.14 Socijalni aspekti i cijene energetske proizvoda

26. Dodat je novi pasus koji navodi da industrija efektivno unakrsno subvencionise domaćinstva plaćanjem viših tarifa. Navodi se: *'Cijene struje se određuju na principu troškova; međutim, najviše cijene plaćaju industrije manjeg obima i KAP, kao direktni potrošač, nasuprot domaćinstvima, koja plaćaju značajno niže cijene struje.'*

Komentar 22: Bijeli papir ne upućuje na činjenicu da je sektor električne energije u Crnoj Gori uvijek bio jako naklonjen snabdijevanju industrijskih potreba (47% ukupne potrošnje struje). Uz privatizaciju velikih industrija ove kompanije trebalo bi same da se postaraju da obezbijede struju na otvorenom tržištu. Ovo bi omogućilo da se u energetske strategiji više razmatraju mogućnosti snabdijevanja sektora domaćinstava sa energijom iz decentralizovanih malih obnovljivih izvora.

27. Dodata su dva pasusa. Prvi se bavi prostorom za smanjenje nezaposlenosti tokom perioda izgradnje novih energetske objekata. Drugi predlaže da se sredstva generisana kroz smanjenje energetske deficita usmjere u odgovarajuće socijalne programme za ponovnu obuku.

Komentar 23: Bijeli papir isključivo je usmjeren na mogućnosti zapošljavanja koje se generišu u sektoru električne energije (i implicitno proizvodnje hidroelektrične energije) ne priznajući veoma značajan doprinos koji će biti rezultat razvoja tržišta gasa i koji može uslijediti nakon uvođenja <novih> obnovljivih izvora energije. Strateška procjena Predloga strategije razvoja energetike Crne Gore (LUC/UNDP 2006) daje analizu relativnih koristi.

6. Ključne pretpostavke za Strategiju

28. U Bijelom papiru navedeno je 15 pretpostavki u poređenju sa 14 u Zelenom papiru. Dvanaest prvobitnih pretpostavki nije mijenjana. Jedna je revidirana, jedna je nova a jedna pretpostavka je zamijenjena. Izmjene su sljedeće:

Revizija: Na razvoj energetike sada se upućuje kao na 'realni i potencijalni pokretač ekološki održivog ukupnog razvoja države Crne Gore'. Prethodno je na njega upućivano kao na 'pokretač'.

Dodatak: Nova pretpostavka glasi:

'Efikasno korišćenje energije od ključnog je značaja i treba mu dati prioritet u implementaciji strategije.'

Zamjena: Krajnja pretpostavka glasi:

'Učešće javnosti u donošenju odluka vezano za razvoj energetike.'

Ovim je zamijenjeno:

Značajno učešće ne-vladinog sektora u usvajanju strateških odluka vezanih za razvoj energetike

Komentar 24: Uključivanje nove pretpostavke o Efikasnom korišćenju energije je dobrodošlo, kao i priznavanje da energetika nije jedini pokretač razvoja.

Komentar 25: Brisanje specifične uloge za ne-vladin sektor je ozbiljno odstupanje od prethodno preuzetih obaveza Vlade prema svojim NVO-ima koje su njeni partneri u Nacionalnom savjetu za održivi razvoj i koji su se žalili da njihov glas nije slušan u fazi javne rasprave i debate o NCSD koja je uslijedila.

7. Razvoj energetike Crne Gore (Strana 21)

Postojeća scenarija, planovi i strategije ukupnog razvoja Crne Gore

29. Ovaj dio je nov. On naglašava obaveze Crne Gore u okviru njenog nacionalnog i međunarodnog zakona prema održivom razvoju i naglašava vrijednost ekoloških prednosti države i "pristupanje Evro-atlansk(om)im proces(u)ima.

Navodi se:

'U svim planovima i strategijama razvoja Crna Gora se smatra modernom i regulisanom demokratskom državom, u potpunosti integrisanom u Evropu, čiji napredak se obezbjeđuje u okviru održivog razvojnog okvira.'

30. Ovaj dio zaključuje:

'Snabdijevanje dovoljnom količinom energije sa jedne strane predstavlja preduslov ekonomskog razvoja i zadovoljavajućeg životnog standarda, dok sa druge strane zahtijeva smanjenje uticaja proizvodnje i potrošnje energije na okolinu.'

Komentar 26: Doslovno shvaćeni ovi navodi su dobrodošli dodaci Strategiji razvoja energetike. Nažalost, veći dio detalja, posebno o razvoju velikih hidroelektričnih shema, ukazuje na to da u samoj strategiji ovi principi nisu

poštovani. Konkretno, nema upućivanja na Evropsku okvirnu direktivu o vodama 2000/60/ EC, ili na Direktivu o SEA.

7.1.2. Aspekti industrije voda

31. Ovo je novi dio koji naglašava značaj vodenih resursa Crne Gore.

Bijeli papir navodi:

‘Međutim, stiče se utisak da nije u dovoljnoj mjeri razmatran pozitivan efekat koji se može primijetiti kod izgradnje i eksploatacije hidroenergetskih struktura i akumulacija, pa ipak, on je naglašen i odražen u unaprijeđenju mikro-klimatskih uslova, kroz podsticanje razvoja specifičnih tipova, izbjegavanje ili ublažavanje prirodnih ekoloških katastrofa, omogućavanjem razvoja specifičnih ekonomskih aktivnosti i kroz doprinos kvalitetu života stanovništva na koje utiču buduće promjene’.

Komentar 27: Pozitivno je naglašavanje značaja crnogorskih vodenih resursa.

Komentar 28: Navedeni pasus ne ukazuje na to ko je propustio da razmotri pozitivne efekte hidro-energetskih struktura, ali u isto vrijeme to predstavlja veoma jednostran niz opservacija o vrijednostima hidro-električnih shema. Ova pitanja su iscrpno razmatrana u naučnoj literaturi, uključujući i uticajne nalaze Svjetske komisije o branama. Većina profesionalnih komentatora priznaje da hidro-energetske sheme mogu da donesu velike koristi, ali oni takođe priznaju mnoge mane koje su nastale u prošlosti, posebno od velikih hidro instalacija. Neke od ovih mana jasno su navedene u Nacionalnom prostornom planu Crne Gore koji je Vlada usvojila 27. decembra 2007. iz kojeg su uzeti sljedeći navodi:

- Energija – Zaštita prirodnog okruženja – Izgradnja novih hidroelektrana nosi sa sobom i ozbiljne negativne posljedice za životnu sredinu, pa je odluke o njihovoj realizaciji potrebno donositi uz detaljnu i sveobuhvatnu procjenu uticaja na životnu sredinu. Dio A str 92/219
- Izgradnja odgovarajućih akumulacija, koje bi ujednačile godišnju promjenljivost vodenih tokova, zajednički je interes i kompanija za snabdijevanje strujom i onih za snabdijevanje vodom u okviru integralnog sistema snabdijevanja vodom Republike Crne Gore. Ali, akumulacije imaju i pozitivne i negativne uticaje na životnu sredinu. Prije započinjanja bilo koje gradnje, treba nadležnim organima podnijeti detaljne studije geomorfološke i hidro-tehničke adekvatnosti predviđene lokacije, radi procjene uticaja na životnu sredinu lokacije, ali i na širu oblast radi procjene seizmičkih rizika i potencijalnih uticaja i ocjene socijalnih uticaja. Princip 02.6.2-4 str.152/219

7.2 Rezerve u postojećem energetsom sistemu – Revitalizacija i rekonstrukcija postojećih postrojenja

32. U ovom dijelu sakupljene su mnoge preporuke date u periodu javnih konsultacija u smislu unaprjeđenja postojećih postrojenja prije izgradnje novih resursa. Tekst i tabela 2 su novi, i potvrđuju da se 95.5 MW električne energije može dodati postojećem osnovnom opterećenju za investicioni trošak od €166 miliona.

7.3 Strategija za efikasno korišćenje energije

33. Glavna sadržina ovog dijela je nepromijenjena ali je dodato nekoliko novih pasusa.
34. Uloga postojeće Strategije energetske efikasnosti i s njom povezani Akcioni planovi za 2006. i 2007. naglašeni su kao preteče Strategije razvoja energetike.
35. Oblasti u kojima će energetske efikasnosti prvo biti ciljevi uključuju EPCG kao snabdjevača i KAP i Željezaru Nikšić, sektor građevinarstva, saobraćaj i druge industrije.

7.4 Finalna potrošnja energije do 2025.

7.4.1 Scenarija razvoja Bruto domaćeg proizvoda (BDP)

36. Cifre po kojima funkcioniše MEDEE model energetike, u smislu procjena rasta BDP-a izmijenjene su na sljedeći način

Scenario	Zeleni papir	Bijeli papir
Niski rast	4.6%	4.3%
Srednji rast	6.0%	6.3%
Visoki rast	8.0%	7.7%

37. Razlog zbog koga su urađene izmjene nije jasan zato što veći dio detaljnog prikaza strukture BDP-a po ekonomskim sektorima između 2003. i 2025. ostaje neizmijenjen u oba dokumenta (7.1.2b GP) i (7.4.2b WVP), mada su brojke za projektovane konačne rezultate BDP-a promijenjene. Razlike između Zelenog papira i Bijelog papira predstavljene su ispod.

Scenario	Zeleni papir	Bijeli papir
Niski rast	5700 €	5539 €
Srednji rast	8400 €	8377€
Visoki rast	11,000€	11,216€

Komentar 29: Nije dato objašnjenje za izmjenu brojki prema kojima je strategija razvoja energetike prvobitno bila oblikovana. Međutim, primjena različitih prosječnih stopa rasta na osnovnu brojku od 2260 eura po stanovniku 2003, sugerije da mogu postojati nekonsistentnosti u modelu energetike. Ovo ne može biti potvrđeno bez pristupa modelu.

38. Dijelovi o potrošnji domaćinstava i mjere energetske efikasnosti i uvođenje obnovljivih izvora energije su nepromijenjeni.
39. Uvedena je nova tabela koja objašnjava neke pretpostavke koje su uključene u MEDEE/MAED Tabelu 3: Elementi osnovnog scenarija za predviđanje finalne potrošnje energije

Komentar 30: Tabela pomaže kod ukazivanja na neke pretpostavke koje su ugrađene u predviđana finalne potrošnje energije mada ne postoji objašnjenje razloga zbog kojih su specifični nivoi zamjene goriva usvojeni za svaki scenario. Dio o Tehnologiji definiše unaprjeđenja efikasnosti koja se predviđaju ali nisu date brojke tako da ovaj ključni dio modela ostaje 'crna kutija'.

7.4 Struktura potrošača i predviđanja finalne potrošnje energije po scenarijima

40. Ovaj dio nije mijenjan i nastavlja da pokazuje rast potrošnje energije sa 27.63 PJ u 2000. na 57.40 PJ (Visok), 51.62 PJ (Srednji) i 44.82 PJ (Niski) scenario do 2025.
41. U posljednjem pasusu se navodi da se stope rasta približavaju predviđanju Srednjeg scenarija od 6.3%.

7.5 Razvoj upotrebe hidro potencijala

42. Ovaj dio sadrži novi uvod od četiri pasusa
43. U prvom pasusu naglašava se hidroenergetski potencijal Crne Gore u smislu hidroenergije. Od 9,846 GWh, trenutno se eksploatiše samo 1800 GWh (preko 17%). Jasno je naveden nacionalni i međunarodni status rijeke Tare u smislu prirodnog nasljeđa.
44. U drugom pasusu se navodi da se potencijal vodenih resursa zemlje koji se tehnički može iskoristiti kreće u rasponu od 3.7 do 4.6 TWh pod pretpostavkom da se ne uzima voda iz Tare. Međutim, ako se voda prenosi po stopi od 22.2 kubna metra po sekundi iz gornjih tokova rijeke Tare do Morače, potencijal koji se tehnički može iskoristiti bi porastao sa 4.6 na 5.3 TWh.
45. Treći pasus odnosi se na mogućnosti dodatne proizvodnje struje u malim hidroelektranama, a u četvrtom pasusu se navodi da čak i uz značajne razvoje hidroenergije, vodeni resursi Crne Gore predstavljaju najvišu stratešku prednost zemlje.

Komentar 31: U Bijelom papiru nije dato objašnjenje za radikalno smanjenje potencijala koji se tehnički može iskoristiti na 3.7 do 4.6 TWh sa broja od .4 do 6.3 TWh sadržanog u odgovarajućem dijelu Zelenog papira. Brojke o

potencijalu koji se može iskoristiti iz sistema Tare i Morače takođe su izmijenjene sa 6.3 do 6.9 TWh u Zelenom papiru na 3.7 do 4.6 TWh kako je navedno u prethodnom tekstu.

Komentar 32: Tvrdnja u Bijelom papiru (7.5.2) da “Strategija preporučuje HE na rijeci Morači i HE na rijeci Komarnici, kao energetske i ekonomske najatraktivnije i najbolje istražene opcije” nije u Bijelom papiru potkrijepljena dokazima o izvršenim potrebnim ekonomskim, socijalnim i ekološkim analizama.

Komentar 33: Čini se da je tvrdnja (navedena u komentaru 30 gore) kontradiktorna analizi u Zelenom papiru i ranijim studijama koje pokazuju da osim ako se voda ne prebaci iz gornjeg toka Tare puni potencijal hidroelektrana na Morači neće biti realizovan.

Komentar 34: Svaki predlog za izgradnju hidroelektrana na Morači trebalo bi da prate jasni dokazi o ekonomskom učinku sistema kada se on oslanja samo na vodu u razvođu Morače, jer bi prenos iz bazena Tare bio suprotan Deklaraciji UNESCO-a i Parlamenta RCG o zaštiti rijeke Tare (kao što je navedeno u 5.7.2 Bijelog papira).

7.5.1 Teorijski potencijal

46. Dodati su pasusi o potencijalnom prinosu hidro energije zajedno sa Tabelom 4 koja predstavlja potencijal svih glavnih vodenih tokova.
47. Jedan dodatni pasus opisuje mjeru koju će biti potrebno preduzeti kako bi se postigao dogovor sa zainteresovanim susjednim zemljama o konkretnoj upotrebi hidro potencijala u riječnim područjima ovih rijeka.

7.5.2 Upotreba hidro potencijala

48. Nema promjena u opisu planiranog razvoja hidro energije u slivovima Morače i Komarnice.
49. Dvije dodatne hidro sheme identifikovane su za dalje razmatranje u Akcionom planu. To su HE Boka i HE Krusevo.
50. Ovaj dio zaključen je novim navodom o reviziji Strategije najmanje svakih pet godina (do 2012.), uključujući mogućnosti i potrebu za izgradnjom dodatnih hidroenergetskih postrojenja na teritoriji Crne Gore.

7.5 Razvoj korišćenja resursa uglja

51. Dati su dodatni podaci o resursima uglja u pod-regionu Pljevalja i oblasti Berana i dodatne informacije o vlasništvu nad TE Pljevlja i resursima uglja u Beranama. Uključen je potencijal za razvoj termoelektrane od 100MW koja bi koristila ugalj iz Berana (ako se dokaže da je investicija ekonomski profitabilna u tržišnim uslovima).

Komentar 35: Dobro je vidjeti upućivanje na planiranu izgradnju termoelektrane u Beranama, ali je kvalifikacija o ekonomskoj održivosti iznenađujuća jer se ovo odnosi sa jednakim ako ne i većim intenzitetom na neizvjesne uslove TE Pljevlja i kapitalne troškove investiranja u velike hidroelektrane.

7.7 Razvoj lokalne energije, kogeneracija i snabdijevanje toplotom

52. Tekst o uvođenju kogeneracije, snabdijevanju toplotnom energijom i lokalnim sistemima energetike neznatno je proširen ali su osnovne tačke date u Zelenom papiru ostale neizmijenjene.

7.8 Snabdijevanje tečnim gorivima

7.8.1 Potencijal nafte i gasa u Republici Crnoj Gori

53. Nema promjena u suštini informacija datih o izgledima za istraživanje nafte i gasa.

7.8.2 Snabdijevanje naftomom, naftnim derivatima i obavezne 90- dnevne rezerve .

54. Nema značajnih izmjena u ovom dijelu.

7.9.1 Snabdijevanje tečnim naftnim gasom

55. Nema značajnih izmjena u ovom dijelu.

7.9.2 Snabdijevanje prirodnim tečnim gasom NLG

56. Ovaj dio teksta značajno je izmijenjen time što se upućuje na interes stranih investitora za moguću izgradnju terminala za NLG u blizini luke Bar, sa potencijalom za dodavanje termalne elektrane kombinovanog ciklusa ukupne snage od 1200 MW. Ovaj projekat bio bi sinhronizovan sa izgradnjom podmorskog kabla za direktnu struju između Crne Gore i Italije. Takav razvoj imao bi velike posljedice ne samo za razvoj sektora energetike, već i za ukupan ekonomski razvoj zemlje i regiona.

7.9.3. Snabdijevanje prirodnim gasom

57. Ovaj dio strategije radikalno je izmijenjen. Dok je Zeleni papir objavljen juna 2007. ukazivao na izgleda da Crna Gore realno može očekivati nabavku prirodnog gasa iz međunarodnih gasovoda tek nakon 2020. Bijeli papir navodi da su Hrvatska, Albanija i Crna Gora potpisale ugovor septembra 2007. kako bi pokrenule inicijativu za izgradnju 400 km dionice Jonsko-jadranskog gasovoda. Procjenjuje se da će se izgradnja Jonsko-jadranskog gasovoda završiti između 2011 i 2012. Postoji velika vjerovatnoća da će se i Bosna i Hercegovina priključiti projektu.

Komentar 36: Drugi izvori osim Zelenog papira o razvoju energetike ukazuju da je niz inicijativa o kojima je bilo riječi u dijelovima 7.9.2 i 7.9.3 razmatrano kao dio regionalnih energetske inicijativa tokom 2007. Jako iznenađuje da u ranijoj analizi energetske bilansa nije bilo upućivanja na potencijal za terminal za tečni prirodni gas na obali ili nabavku prirodnog gasa za Crnu Goru do 2012.

Uključivanje ove informacije u Bijeli papir, u kombinaciji sa sličnim opservacijama o potencijalu za 100MW TE u Beranama, mora izazvati sumnju u kredibilitet modela koji je do sada rađen, uzimajući u obzir trošak investicije, mogućnosti investiranja i socijalne i ekološke troškove i koristi.

7.9 Strategija uvođenja obnovljivih izvora energije

58. Novi uvodni pasus naglašava da Crna Gora već proizvodi oko 59% primarne energije iz obnovljivih izvora. Ovo predstavlja ponovno tumačenje statusa velikih hidroelektrana koje obezbjeđuju najveći dio ovog resursa iz navoda sadržanog u Zelenom papiru. *'Ukupna strategija predviđa korišćenje obnovljivih izvora energije na nivou od minimalno 20% ukupne primarne potrošnje energije do 2020-2025'*.
59. U svjetlu rasprave o Zelenom papiru, pomenuti su sljedeći ciljevi za razvoj obnovljivih resursa koji nisu hidro-resursi:

Tip obnovljivog resursa	Zeleni papir	Bijeli papir
Male hidroelektrane (ispod 10 MW)	30 MW	80 MW
Vjetroelektrane	20 MW	60 MW
Solarna energija	Nema specifičnih ciljeva	Ne
Biomasa	Nema predloga	5 MW
Energija iz otpada	10 MW	10 MW
Biogas	Nema predloga	
Bio-goriva	potrošnja 0.68 PJ	

60. U 2008. biće objavljeni programi za podsticanje eksploatacije (novih) obnovljivih izvora.

7.11 Istraživanja u sektoru energetike

61. Nema značajnih izmjena u ovom dijelu.

7.12 Razvoj sistema za proizvodnju energije

7.12.1 Prognoza potrošnje struje

62. Ovaj dio značajno je izmijenjen i uključuje nove dijelove pod nazivom Analiza osjetljivosti (SA1 i SA2). Analiza navodi pretpostavke o rastu potražnje tokom vremenskog perioda koji Strategija pokriva koje su tražene u strateškoj procjeni naručenoj od strane UNDP-a. Novi podaci jasno pokazuju da je smanjenje stope rasta za potrošnju uzeta u obzir u ranim godinama strategije kako bi odrazila mogućnosti za značajno smanjenje gubitaka u prenosu i distribuciji u kombinaciji sa većom efikasnošću među krajnjim korisnicima. Test osjetljivosti istražuje scenario kojim bi odlaganja implementacije mjera energetske efikasnosti i zamjena struje drugim izvorima energije mogla povećati potrošnju u prvim godinama.

Komentar 37: Dva testa analize osjetljivosti fokusirana su na vjerovatne posljedice bilo dvogodišnjeg odlaganja puštanja u pogon predložene TE Pljevlja i HE na Morači, ili ubrzanja izgradnje HE na Morači za dvije godine. Analiza pokušava da opravda (zaključci c-f) poštovanje strogog vremenskog rasporeda za dostavljanje preferiranog programa izgradnje.

Oba testa osjetljivosti djelimični su u svom opsegu i u potpunosti ignorišu fleksibilnije elemente za proizvodnju energije koji su sada uključeni u Bijeli papir. Oni uključuju dodatno povećanje energije od 95.5 MW iz postojećih elektrana (vidite Tabelu 2 Bijeli papir), značajan program izgradnje malih hidroelektrana koji je Vlada već započela ili mogućnosti za izgradnju vjetroelektrana, energiju otpada ili elektranu na biomasu u roku od 5-8 godina na osnovu dobro testiranog međunarodnog iskustva.

Značajno je da se troškovi vjetroelektrana procjenjuju na 1 milion eura po MW kapaciteta, a malih hidroelektrana na €1.5m/MW. Ove elektrane zahtijevaju niže nivoe investiranja nego velike hidroelektrane (u prosjeku 1.8 mil. eura /MW za četiri HE na Morači) (vidite Tabelu 1 u Bijelom papiru).

7.13 Izgradnja sistema za prenos energije

63. Unijete su neke izmjene u detalje koji se odnose na unaprjeđenje ili izgradnju prenosnih dalekovoda ali predlozi ostaju suštinski isti. Obezbeđivanje veze od 400 kV prema Tirani i veze između hidroelektrana u susjednim zemljama potvrđuju opcije za prekogranični prenos struje. Dugoročna opcija podvodnog kabla od 400 kV za prenos direktne struje između Crne Gore i Italije opisana je kao izvodljiva.

7.14 Izgradnja sistema za distribuciju struje

64. Dat je potpuniji opis mjera za smanjene gubitaka energije u prenosu i distribuciji struje (koji je smanjen sa 25-30% na prosječno 20% u 2007. Za prelazak na evropske standarde napona biće potrebne dodatne studije.

7.15 Ukupan energetska bilans do 2025.

65. Osnov za postizanje projektovanog energetska bilansa u 2025. nije promijenjen. U smislu primarne potrošnje energije planiran je značajan porast energije iz lignita i hidroenergije. Porašće doprinos biomase (ali uz neto ukupno smanjenje proporcionalnog dijela ukupnog energetska bilansa) dok će se širiti upotreba (novih) obnovljivih izvora energije. Dizel i benzin ostaće najznačajnije komponente naftnih derivata.
66. Biće potreban značajan uvoz električne energije do uvođenja novih postrojenja za proizvodnju energije 2011-2013. Ugovor za uzajamni prenos struje između Crne Gore i Srbije na osnovu isporuka iz HE Piva ostaće na snazi do 2025.
67. Tekst ovog značajnog dijela strategije razvoja energetike suštinski je izmijenjen kako bi se naglasio značaj obnovljivih izvora energije. On uključuje diskusiju o razvoju distributivnog sistema za prirodni gas i izglede za izgradnju terminala za prirodni gas i termoelektranu. Brisana su sva pominjanja strategije nižeg rasta.
68. Dodata je nova tabela (I I) koja pruža koristan prikaz indikatora u odnosu na koje može biti mjereno napredovanje strategije.

Komentar 38: U Bijelom papiru, ukupni bilans Strategije energetike pomjeren je sa navedenog cilja samo-dovoljnosti u Crnoj Gori, ka tome da ona postane neto izvoznik energije između 2013. i 2025. (maksimalno 670 GWh). Ovakva situacija rezultat je raspoloživih izvora energije i povećanja kroz unaprjeđenje postojećih elektrana i širenja programa koji se tiče obnovljivih izvora osim hidroenergije (bez uzimanja u obzir drugih mogućnosti vezanih za prirodni/uvezeni gas).

Komentar 39: Brojke pokazuju da je zahtjev za izgradnjom sistema hidroelektrana na Morači prvenstveno podstaknut procjenom kratkoročnih potreba i potencijalnih prijetnji za sigurnost snabdijevanja kako je navedeno u Analizi osjetljivosti nego ukupnom potražnjom zato što proizvodnja iz Morače (235 MW/ 693.7GWh) efektivno izjednačava predviđeni izvoz od 670 GWh. Takođe treba primijetiti da bi vjerovatna izgradnja TE od 100MW u Beranama¹, i moguća izgradnja elektrane na gas kombinovanog ciklusa na primorju dodatno povećali snabdijevanje energijom i izvozni potencijal.

7.16 Procjena makroekonomskih efekata proizvodnje električne energije u Crnoj Gori

¹ Da li će se graditi TE u Beranama ili ne – u Strategiji energetike treba uzeti u obzir količinu uglja proizvedenu u ovoj oblasti zato što će on biti korišćen kao izvor energije bilo u zemlji ili kao izvezena energija.

69. Ovo je novi dio u Strategiji razvoja energetike. U njemu se navodi da na osnovu analize makroekonomskih efekata proizvodnje električne energije u Crnoj Gori (od strane Instituta za strateške studije i projekcije) investiranje u sopstvene proizvodne kapacitete Crne Gore predstavlja superiornu alternativu uvozu električne energije.

8. Zaštita životne sredine

70. Neke tvrdnje o unaprjeđenju zaštite životne sredine kroz program razvoja energetike (koje su iznijete u Zelenom papiru) date su sa manje snage. Dodat je pasus u kome se navodi da *strategija nije dozvola da se odmah gradi i da je sa tog aspekta značaj detaljne procjene uticaja na životnu sredinu izuzetno važan u procesu odobravanja projekata*. Tvrdi se da je analiza scenarija izgradnje uzimala u obzir moguće efekte globalnog zagrijavanja (klimatske promjene) što je ocijenjeno kao jedan od kritičnih aspekata u procesu. Imajući ovo na umu preporučuje se izrada posebne strategije u okviru Akcionog plana.

Komentar 41: Ovaj dio Bijelog papira ignoriše Nacionalni prostorni plan i Nacionalnu strategiju održivog razvoja. Ne pominju se specifični zahtjevi Nacionalnog prostornog plana vezani za sektor (Vidite Aneks I ovog komentara).

Komentar 40: U kontekstu Strategije energetike treba naglasiti zahtjev da sve velike hidroelektrane treba da budu podvrgnute punoj Procjeni uticaja na životnu sredinu. Ovo se odnosi i na termoelektrane i na hidroelektrane. Prema crnogorskom zakonu, pragovi za Procene uticaja na životnu sredinu za razvoj energetike postavljeni su iznad onih u većini zemalja Evropske unije.

8.1 Analiza scenarija razvoja energetike sa aspekta zaštite životne sredine

71. Dodat je novi dio o prirodi studija o životnoj sredini i ublažavanju potrebnom vezano za izgradnju novih hidroelektrana i akumulacija.
72. Dodata je serija grafikona (slike 5-8) kako bi se pokazali efekti unaprjeđenja životne sredine koji proističu iz strategije razvoja energetike.

9. Promocija investicija, troškovi i finansiranje strategije energetike

9.1 Po čemu se sektor energetike u Crnoj Gori razlikuje od onih u susjednim zemljama?

73. U ovom dijelu nema izmjena.

9.2 Investicije u sektoru energetike Crne Gore i komparativna analiza

74. U ovom dijelu nema izmjena

9.3 Promocija investicija i tržište kapitala

75. Dodat je novi pasus koji navodi:

Prilikom razmatranja preporuka i potencijalnih investicionih projekata datih u ovoj Strategiji, potrebno je imati na umu da je vremenski faktor od ključnog značaja, jer su na specifičan način potencijalni projekti u Crnoj Gori u aktivnoj konkurenciji sa sličnim projektima u susjedstvu. Stoga će biti potrebno odmah nakon usvajanja Strategije definisati opcije aktivnosti i sprovesti obaveze date u ovoj Strategiji.

9.4 Finansijska sredstva potrebna za razvoj sektora energetike

76. Tabela 12 (Tabela 5 u Zelenom papiru) koja prikazuje finansijska sredstva potrebna uključuje dodatnih 40 miliona eura za Pljevlja 2, i uključuje dodatne iznose za male hidroelektrane i druge obnovljive izvore energije osim hidropotencijala.

9.5 Uloga države, privatnog sektora i izvori finansiranja predviđenog razvoja sektora energetike

77. Trošak Strategije razvoja energetike je približno 2 milijarde eura što je jednako godišnjem BDP-u. Navodi se da:

‘Pošto Država nije u mogućnosti da finansira cijeli niz predviđenih investicija, Strategija predviđa da država preuzme sljedeće uloge: (1) politika energetike, (2) regulisanje sektora i (3) vlasništvo nad strateški značajnom energetsom infrastrukturom’. Takođe država treba da pojednostavi sve pravne in administrativne procedure u cilju efikasne realizacije predviđenih projekata....Strategija stoga pretpostavlja da će Država kroz svoje zakonodavstvo i podzakonska akta doprinijeti bržem ulasku kapitala u sektor energetike’.

10. Drugi elementi Strategije

78. Ovo zaključno poglavlje Strategije razvoja energetike sadrži niz tema koje su uvedene u Zelenom papiru, ali one su značajno izmijenjene dodatnim informacijama.
79. Dio 10.1 koji se bavi privatizacijom sektora energetike prikazuje probleme i potencijalna rješenja za trenutne nedostatke energetske entiteta u Crnoj Gori.

10.2 Cijene električne energije i smanjenje siromaštva

80. Ovaj dio daje dalje smjernice o mjerama koje se planiraju za saradnju između ministarstava kako bi se zaštitili interesi vulnerabilnih sektora domaćinstava koja kupuju struju (struja i grijanje).

10.3 Razvoj sektora energetike i socijalni položaj građana

81. Ovaj novi dio navodi ono što se smatra prednostima jakog domaćeg sektora energetike, sa pasusom koji je posvećen koristima za lokalne ekonomije i socijalno dobrostanje zajednica koji su rezultat izgradnje energetske postrojenja. Naglašene su mogućnosti koje nastaju izgradnjom hidroelektrana.

10.4 Indikatori koristi za građane Crne Gore od razvoja sektora energetike

82. Ovaj novi dio navodi dugačko vrijeme koje je prošlo od izgradnje zadnjih hidroenergetskih postrojenja u Crnoj Gori ali zatim navodi koristi koje se očekuju.

10.5 Politika cijena

83. Ovaj dio zadržava pravo Vlade da preduzima širok niz aktivnosti kako bi odgovorila na neadekvatno i nepravovremeno interesovanje investitora za izgradnju novih energetske izvora/postrojenja. U njemu se navodi:

'Vlada bi trebalo da obezbijedi, posebnim mjerama kao što su odluke da se poveća cijena struje, da se izdaju javni tenderi za nova postrojenja i slično, uslove za energetske entitete kako bi oni bili u stanju da ispunjavaju obaveze koje su rezultat njihovih aktivnosti, posebno one vezane za bezbjednost i redovnost snadbijevanja potrošača potrebnom energijom.'

10.6 Lokalno i regionalno tržište energije

84. Ovaj novi dio daje detaljan opis oblasti istraživanja koja obavlja Regulatorna agencija za energetiku Crne Gore.

U njemu se navodi da:

'Zakon o energetici propisuje da će se najveći dio ponovne kupovine električne energije obaviti na osnovu zaključenih ugovora, dok će preostali, manji dio dnevnih potreba biti obezbijeđen na gotovinskom tržištu ili na tržištu na osnovu uravnoteženja ponude i potražnje.'

85. U sljedećem pasusu se navodi:

'Prema trenutnom pregledu, Crna Gora će koristiti regionalno tržište za kupovinu osnovne energije i za pružanje uravnoteženih usluga.'

10.7 Pristupanje EU, regionalni i evropski razvojni trendovi

86. U ovom dijelu navode se ciljevi Vlade vezano za željeno pristupanje Evropskoj uniji i poštovanje relevantne legislative i direktiva. U završnom dijelu se kaže:

- *'Ne kasnije od kraja 2011, eliminisati svako miješanje države u određivanje cijene za velike potrošače, zato što će od tog vremena na dalje ovi potrošači biti u potpunosti prepušteni tržištu.'*

10.8 Nacionalna sigurnost i suverenitet

87. U ovom novom dijelu se navodi:

'Ukupni deficit u oblasti energetike, posebno u oblasti energetskog sektora (sic) postaju sve veći i ulaze u oblast kada mogu ugroziti sigurnost Crne Gore. Povećanje deficita električne energije može predstavljati finansijsko opterećenje koje nije

jednostavno za Crnu Goru stoga ga je potrebno razmotriti i sa ovoga aspekta kada se određuju razvojni prioriteti’.

10.9 Tehnološki razvoj i istraživanje

88. Ovaj dio govori o značaju podsticanja tehnoloških inovacija.

10.10 Obrazovanje i međunarodna saradnja

89. Dati su predlozi za uključivanje pitanja energetike u sve nivoe obrazovanja.

10.11 Bolonjska konvencija

90. Ovaj dio ponavlja ciljeve za obrazovanje o energetskej efikasnosti.

10.12 Alternativne (nuklearne) opcije

91. U ovom dijelu nema izmjena.

10.9 Javna svijest i strateška komunikacija

92. Ponovljen je prethodni tekst o uključivanju javnosti u dijelove procesa donošenja odluka o energetici. Dodat je pasus u kome se preporučuje priprema Strategije komunikacije *‘kako bi se stvorili povoljni uslovi za ukupan razvoj energetskog sektora u Crnoj Gori, kao jednog od ključnih stubova ekonomskog razvoja države Crne Gore’.*

Pregled i komentar

Peter Nelson

Land Use Consultants

13. mart 2008.

2.6.2 Prostorni koncept razvoja energetske infrastrukture

93. Potencijal za izgradnju brana i akumulacija na određenom broju rijeka data je u **Politici O2.6.2-4** gdje se navodi:

‘Za opcionalno korišćenje hidro potencijala i izgradnju potrebnih postrojenja sljedeće lokacije za potencijalne hidroelektrane moraju biti obezbijeđene od zahtjeva i upotreba koje su kontradiktorne ili remete predviđene upotrebe’. (slijedi spisak hidroelektrana).

94. U objašnjenju se navodi da izgradnja odgovarajućih akumulacija *‘proizvodi i pozitivne i negativne uticaje na životnu sredinu. Prije početka bilo kakve izgradnje, treba nadležnim organima podnijeti detaljne studije geomorfološke i hidro-tehničke podobnosti, u cilju procjene uticaja na živonu sredinu lokacije, ali i šire oblasti za procjenu seizmičkih rizika i potencijalnih uticaja i ocjenu socijalnih uticaja’.*

95. Druge politike u Prostornom planu direktno su relevantne za potencijalno korišćenje rijeka za proizvodnju hidro energije. To su:

GP-1 Prostorni razvoj strukturira podstiče i unaprjeđuje status “Crne Gore – ekološke države” obezbjeđivanjem racionalnog korišćenja zemljišta i prostora i valorizacijom pejzaža.

GO-4 Racionalno korišćenje prirodnih resursa kroz:

6). Podsticanje upotrebe obnovljivih izvora, pije svega hidro potencijala kao i upotrebe energije sunca, vjetra i biomase, gdje je to prostorno prihvatljivo.

PI.3.2.1-4 Ekonomski razvoj – Zaštita bio-diverziteta i pejzaža

O1.3.2.3-3 Izgradnja infrastrukture ograničene mrežom trebala bi biti usmjerena na zajedničke koridore, uz poštovanje ograničenja koja su rezultat potrebe očuvanja biološkog diverziteta, prirodnih vrijednosti i zaštite prirodnih resursa, kulturnog nasljeđa i karakteristika reljefa.

O1.3.2.3_9 Unaprjeđenje puteva, kao što su “panoramski putevi” koje treba tretirati kao sredstvo razvoja turizma (Objašnjenje: Izuzetni pejzaži jedna su od jedinstvenih privlačnosti Crne Gore)

O.13.2.3-18 Sva planirana investiranja u proizvodnju energije, kao i izbor lokacija, treba posmatrati kao integrisane projekte i procijeniti sa aspekta regionalnih i državnih ekonomskih efekata, socijalnog uticaja, ekološkog uticaja i seizmičkog rizika.

PI.3.3.2-4 Zaštita i unaprjeđenje autentičnog kulturnog pejzaža i ambijenta, omogućava integrisanu zaštitu prostornih entiteta i odvojenih

kompleksa i postrojenja koja imaju karakteristike kulturnog nasljeđa.

- PI.3.3.3-1 *Jedan od preduslova za realizaciju održivog razvoja jeste efikasna zaštita prirodnog nasljeđa.*
- PI.3.3.3-2 *Koncept zaštite prirodnog nasljeđa zasnovan je na primjeni modela održivog razvoja koji treba da bude specifičan u određenim oblastima Crne Gore, harmonizovan sa lokalnim uslovima i zasnovan na fizičkim kapacitetima.*
- PI.3.3.3-3 *Razvoj mora biti usklađen sa ekološkim vrijednostima i njihovim unaprjeđenjem i implementacijom predviđenom prostornim planovima na kojima treba raditi.*
- PI.3.3.3-4 *Vezano za dalje integracije u Evropsku uniju, vodenim resursima treba upravljati na način koji odgovara legislativi i usvojenim Konvencijama i Direktivama.*

Komentar 18:

Uticaj svakog predloga za razvoj energetike koji je predložen prema politici O2.6.2-4 treba testirati u odnosu na ove politike (i druge regionalne politike u Prostornom planu) ali četiri su posebno relevantne i kreiraju niz preduslova za konačnu odluku.

- GP-1 *Prostorni razvoj strukturira podstiče i unaprjeđuje status “Crne Gore – ekološke države” time što obezbjeđuje racionalno korišćenje zemljišta i prostora valorizacijom pejzaža.*
- GO-4 *Racionalno korišćenje prirodnih resursa kroz:*
6). Podsticanje korišćenja obnovljivih izvora, prije svega hidropotencijala kao i korišćenje energije sunca, vjetra i biomase, gdje je to prostorno prihvatljivo.
- O.13.2.3-18 *Sve planirane investicije u proizvodnju energije, kao i izbor lokacija, treba posmatrati kao integrisane projekte i procijeniti sa aspekta regionalnih i državnih ekonomskih efekata, socijalnog uticaja, ekološkog uticaja i seizmičkog rizika.*
- PI.3.3.3-4 *Vezano za dalje integrisanje u Evropsku uniju, vodenim resursima treba upravljati na način koji odgovara zakonodavstvu i usvojenim Konvencijama i Direktivama.*

Realnosti sadašnje situacije u energetici jeste da je Bijeli papir o Strategiji razvoja energetike usvojen od strane Vlade dvije nedjelje prije usvajanja

Zakona o prostornom planiranju.

Strategija razvoja energetike (koja priznaje potrebu za svojom daljom harmonizacijom sa Nacionalnim prostornim planom) predlaže izgradnju većine hidroenergetskih opcija navednih u politici O2.6.2-4, u sljedećih deset godina. Ovo će biti postignuto bez zadovoljavanja bilo kojeg preduslova gore navedenih politika, mada se predlaže da svaka brana i akumulacija treba da bude podvrgnuta Procjeni uticaja na životnu sredinu (EIA), prije nego Strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (SEA) što odgovara integrisanim i kumulativnim projektima kao što su oni na rijeci Morači (Politika O.13.2.3-18).

5. februar 2008.